

Analyse av den samiske reindriftenes økonomiske tilpasning - Et samarbeidsprosjekt mellom Nordisk samisk institutt (NSI) og Umeå universitet (UU), Centrum för samisk forskning (CESAM)

Jan Åge Riseth¹, Niklas Labba & Johan Klemet H. Kalstad

¹ c/o Boks 250, N-8504 Narvik (janar@samf.norut.no).

Sammendrag: Selv om samisk reindrift gir lav økonomisk avkastning i de fleste områder, har reindriften vokst de seneste tiårene. Dette avviker fra det en skulle forvente ut fra en moderne formålsrasjonalitet. Det er mye som tyder på at reindriftssamer praktiserer det Weber kaller en substansiell rasjonalitet. Foreliggende analyser tyder på nær sammenheng mellom landskap, driftsform og type rasjonalitet i reindrifta. Prosjektet bygger på to overordnede hypoteser: 1) Livsformhypotesen: reindrifta har en egenverdi for utøverne som gjør at de aktivt velger å bli i næringen, 2) Kapitalhypotesen: manglende anerkjennelse av reindriftsamenes ressurser som kapital har vært/er en bremse på deres etablering av kapitalkrevende virksomhet. Prosjektet skal analysere reindriftenes økonomi basert på undersøkelser i flere typer reindrift både i Norge og Sverige, i nordsamisk og sørsamisk område. Det skal gjennomføres både kvantitative og kvalitative analyser i utvalgte regioner, med fokus på husholdsnivå for å kartlegge hovedtrekkene i reindriftssamenes økonomi. Fokus i de kvantitative analysene er dannelselse og omfang av verdistrømmer i reindriftshusholdene og deres nærmeste omgivelser. I de kvalitative analysene er utgangspunktet beslutningssituasjoner og strategiske valg hos reindriftssamer. På grunnlag av de regionale analysene gjennomføres komparative analyser for å finne hvor representative funnene i de regionale studiene er. Prosjektet startet 01.07.2004 og er finansiert for 2½ år fra Norges forskningsråd (Program for samisk forskning), Interreg (Interreg IIIA Sápmi & Åarjelsaemie dajve), Sametinget i Sverige og egenfinansiering fra NSI og UU. Prosjektet har like etter oppstart to forskere i full stilling og prosjektleder i 20% stilling. En tredje forsker vil tiltre sommeren 2005. Det blir vurdert å søke tilleggsfinansiering for å forlenge prosjektet slik at det totalt kan bli inntil fire år.

Analysis of the economic adaptation of Sami reindeer management - A co-operation project between Nordic Sami Institute (NSI) and Umeå University (UU), Centre for Sami Research (CESAM)

Abstract: In spite of low economic return in Sami reindeer management in most regions, there has been an increasing human population in the reindeer industry during the latest decades. This deviates from the expectations given by modern purpose rationality. There are indications that the reindeer managing Sami practices in Weberian sense a substantial rationality. Analysis at hand indicate close connections between landscape, management type, and type of rationality in reindeer management. The project is based on two major hypotheses: 1) The life form hypothesis: reindeer management has an particular value for the performers being the condition for an active choice of remaining within the industry, 2) The capital hypothesis: lacking recognition of the resources of the reindeer managing Sami is/ has been limiting their establishment in capital requiring undertakings. The project will analyse the economy of reindeer management based on investigations in several types of reindeer management as well in Norway as in Sweden, in North Sami and South Sami areas. In chosen regions both quantitative and qualitative studies will be undertaken, focusing household level, to map the economy of the reindeer managing Sami. For the quantitative analyses creation and extent of value streams in the households of reindeer management and near surroundings are focused. In the qualitative analyses the point of departure is decision situations and strategic choices with reindeer managing Sami. Based on the regional analyses comparative analyses are conducted to find representativity of the regional studies. The project was started 1st July 2004 and is financed for 2½ years from The Research Council of Norway (Program for Sami Research), Interreg (Interreg IIIA Sápmi & Åarjelsaemie dajve), The Sami Parliament of Sweden and self-financing from NSI and UU. The project has near after start 2 full time researchers and project leader in a 20% position. Another researcher will join the project in summer 2005. It will be considered to apply for additional financing to extend the project up to a total of four years.

Innledning

Samisk reindrift dekker ca. 40% av landarealet i Norge, Sverige og Finland¹, og utøves under temmelig varierte betingelser både naturgeografisk og institusjonelt. En betydelig variasjon både i økonomisk tilpasning og resultat har sammenheng med dette. Reindriftas økonomiske situasjon har lenge vært næringspolitisk tema. NRLs (Norske Reindriftssamers Landsforbund) leder pekte f.eks. allerede for over 15 år siden på problemet med at i Norge levde næringen i de største reindriftsområdene nesten bare av statstilskudd (Smuk, 1988). Temaet har siden blitt en stadig viktigere del av reindriftspolitikken i Norge (Landbruksdepartementet, 1992), de siste årene gjennom verdiskapingsprogrammet som skal bidra til å øke reindriftas egeninntjening. I Sverige er det også rapportert om dårlig lønnsomhet blant reindriftsforetakene i nord (Länsarbetsnämnden & SSR, 1996). En analyse presenterte reindrifta som en klar belastning for samfunnsøkonomien (Johansson & Lundgren, 1998). Selv om deler av den er diskutabel, gir den sammen med andre utredninger og rapporter indikasjoner på at ”*rennæringen befinner seg i en lönsamhets- och strukturkris*” (Idivuoma, 1999). For Sveriges del bygger også nye utredningsarbeider på en slik oppfatning (jfr. SOU 2001:101). M.a.o. anser både reindriftas egne organisasjoner og myndighetene i både Norge og Sverige *dårlig økonomisk resultat som et av reindriftas hovedproblemer*. Synspunktene i Finland er tilsvarende (Nieminen & Kemppainen, 1999).

Historisk sett er ikke dette nytt (Riseth, 2001), men forventningene og behovet for økonomisk utkomme er i dag langt større enn for en generasjon tilbake, da samfunnet var mye sterkere preget av naturalhusholdningens tankesett og livsmønster. For tiden synes økonomien i reindrifta presset i hele det sirkumpolare området (Jernsletten & Klokov, 2002). Dette, selv om naturinngrep (Turi, 2002) som også har stor innvirkning på reindriftas grunnleggende vilkår, ofte får større fokus enn økonomi. I et moderne samfunn representerer dårlig inntjening i første rekke et direkte problem for reindriftsfamiliene; hvordan skal de få endene til å møtes i dagliglivet? I den grad det er overføringer fra det offentlige som bidrar til at de klarer seg, er de også utsatt for *legitimitetsproblemer*. I sørsamisk område, hvor reindrifta lenge har vært sterkt presset av bondesamfunnet, spesielt i Rørosområdet, har da også økonomisk vellykkethet vært viktig som symbolsk kapital (Bourdieu, 1996). I de områder hvor økonomien er dårligst, er det til dels slik at reindrifta i dag har problemer med å framstå som en fornuftig økonomisk virksomhet. I motsetning til andre primærnæringer (jordbruk og fiske) som i lengre tid har opplevd sterk befolkningsnedgang, har samisk reindrift, spesielt i nordlige områder, i hele etterkrigstida og fram mot årtusensskiftet opplevd befolkningsøkning. Dette er påfallende, særlig den økonomiske situasjonen tatt i betraktning. Sett i forhold til en logikk basert på økonomisk vellykkethet som sentral verdi, ville det vært rimelig å forvente at mange reindriftssamer hadde forlatt næringen, og at en hadde fått en befolkningsutvikling mer i tråd med andre primærnæringer. Dette tyder derfor på at reindriftsamene har ganske sterke bindinger til reindrifta som næring og kultur. Selv om dette gir positive indikasjoner på kulturell styrke (Karlstad & Riseth, 2002), kan det likevel ikke være tvil om at den økonomiske situasjonen først og fremst er en betydelig belastning for næringen.

Nordisk samisk institutt (NSI) har ønsket å gå inn i denne problematikken og belyse den fra en tverrfaglig og allsamisk tilnærming. Vi vil foreta en bred og komparativ analyse av den samiske reindriftas økonomiske tilpasning, i denne omgang² i Norge og Sverige. Forfatterne utgjør gruppen som har utarbeidet prosjektet. Kalstad som da var direktør ved NSI, tok initiativet og engasjerte Riseth som prosjektleder og Labba som prosjektkoordinator for å forberede og iverksette prosjektet³. For å utvikle prosjektet til å omfatte Sverige ble Centrum för samisk forskning (CESAM) ved Umeå universitet (UU) invitert inn som samarbeidspartner.

Prosjektet har både et teoretisk og et praktisk siktemål. Rent teoretisk er målsettingen å *forbedre innsikten i den grunnleggende økonomiske logikken i samisk reindrift*. Dette gir problemstillingen: *Hvordan er reindriftsamenes økonomi strukturert?*⁴ Den mer anvendte problemstillingen i prosjektet er todelt: *Hva lever reindriftsamene av, og hva er det som holder folk i reindrifta?* Dette forutsettes belyst gjennom delproblemstillinger som: Hvilke økonomiske målsettinger har reindriftsamene? Hva slags rasjonalitet er typisk for reindrifta? Hvilke alternative næringsgrunnlag har reindriftsamene, og hvor attraktive er de? Hvordan kombineres ulike kilder til livsopphold?

¹ En ser bort fra Russland (Kola) i dette bidraget da situasjonen anses som så vidt spesiell at den ville kreve en egen tilnærming.

² Det er ønskelig også å inkludere områder i Finland når vi har vunnet mer metodisk erfaring.

³ Prosjektet har egen hjemmeside, se <http://www.reindeereconomy.org/>

⁴ Sammensetningen av inntekter og kostnader.

Teoretiske perspektiver

Økonomiske spørsmål i reindrifta diskuteres ofte som deler av en mer omfattende tilpasningsproblematikk. I Norge er det situasjonen i Finnmark som har fått størst oppmerksomhet. Det er lansert ulike forklaringer på tilpasningsproblemene i næringa. Antropologer som Robert Paine (bl.a. 1994) og Ivar Bjørklund (1990) har lenge hevdet at reindriftas problemer skyldes at Staten har blandet seg for mye inn i reindrifta. Bl.a. peker de på at innenfor en pastoral logikk er det grunnleggende at tilpasning mellom beite, dyr og personell skjer slik at de som klarer seg dårligst, stotes ut av reindrifta og går over i andre økonomiske tilpasninger. Paine (1994: 196) anser bl.a. at slike mekanismer burde få virke uhindret. Ut fra denne forståelsen er reindriftspolitikken mislykket fordi man har misforstått reindriftas økonomiske tilpasning. Agronomer og agroøkonomer har pekt på feilaktige (Kosmo & Lenvik, 1985) eller inkonsistente (Fjellheim, 1986) virkemidler i reindriftspolitikken, mens samfunnsvitere ut fra husholdsøkonomiske analyser (Nilsen & Mosli, 1994) har pekt på effekten av lønnsinntekter utenom næringen. I Sverige har antropologen Hugh Beach (1981) bidratt med et grunnleggende systemteoretisk perspektiv på forholdet mellom reindriftsamene, andre samer og storsamfunnet. Av særlig interesse er hans analyse av rennåringslagen (RNL, 1971) og samebyens strukturrasjonaliserende effekt (op.cit.: 379 ff.). Åsa Nordins (2002) analyse av syttingsreinstitusjonen gir også en viktig inngang til forståelse av reindriftas totale sosioøkonomiske forutsetninger. Det er også verdt å merke seg Lars Rønnegårds (2003: 21-22) påpekning av at de ikke-økonomiske verdiene reindrifta produserer, er betydelige.

Tilpasning og rasjonalitet

I tråd med ovenstående gir begrepet "totalreindrift" (utvidet næringsgrunnlag, Kosmo, 1985, jfr. Kalstad, 1992) inntak til en diskusjon om rasjonalitet i reindrifta. For analyse av aktørenes (reineiernes) handlingsvalg legger vi til grunn Max Webers todeling av rasjonalitetsbegrepet. Det innebærer analyse av to typer rasjonelle handlinger. Den ene av kategoriene vil være omtalt som *formålsrasjonelle*⁵, dvs. handlingvalg på grunnlag forholdet mellom mål og midler. Det betyr at en effektiv oppnåelse av en på forhånd fastsatte målsetning vil utgjøre standarden for vurdering av graden av vellykkethet. Denne formen for rasjonalitet er dominerende i moderne økonomisk virksomhet og offentlig forvaltning. Imidlertid er rasjonalitet forbundet med verdier, og rasjonalitetsbegrepet berører derfor kultur og det sosiale i samfunnet. På disse områdene aktiviseres et mangesidig rasjonalitetsbegrepet, og det betyr at i vellykkede handlingsvalg vil flere hensyn være ivaretatt (jfr. Ulvevadet, 2000). Det mangesidige rasjonalitetsbegrepet er hos Weber omtalt som *substansiell rasjonalitet*. Det betyr at adekvate handlingsvalg må vurderes på grunnlag av gjeldende verdier (Kalstad, 1997: 57-61).

Mens statlig norsk reindriftspolitikken lenge har tatt for gitt at rasjonell reindrift er synonymt med optimalisert kjøttproduksjon innenfor en økologisk ramme, antyder Kalstad (1995) at ulike driftsformer innenfor Kautokeinoreindrifta gir grunnlag for to prinsipielt atskilte tradisjonelle tilpasninger; "pastoralisme"- og "peasant"-tilpasning. Mens "pastoralisten" forfølger den grunnleggende verdien *selvstendighet* gjennom å bygge en stor flokk (jfr. Paine, 1970) baserer en "peasant" seg på en annen tradisjonell samisk verdi, *birget* (å berge seg/subsistence) gjennom streng økonomisering med alle tilgjengelige ressurser. I tråd med Ruongs (1968) premisser om at reindriftsformen er en funksjon av landskapet, er Kalstad (op. cit.) åpen for at landskapet i Finnmark bidrar til å utvikle peasant-tilpasninger i ytre distrikter (soulo/njarga), mens de store innlandsdistriktene (nanne) ligger til rette for pastoralismetilpasninger. Ut fra Paines (1994: 99-102, 115-130) analyse av driftsformene i Kautokeinoreindrifta i 1962, administrative rapporter samt kartfesting av Vorrens beskrivelse av siidaenes vinterbeite på slutten av 1950-tallet og tilsvarende 40 år senere (jfr. Gaup & Westlund, 1997), har Riseth (2000, jfr. Riseth *et al.*, 2004) påvist empirisk hvordan nettopp de indre distriktene ekspanderte, på bekostning av de ytre, når de fikk nye teknologiske muligheter på 1980-tallet. Dette eksempelet tyder på at det er en *intim sammenheng mellom landskap, driftsform og type rasjonalitet i reindrifta*. I et slikt perspektiv er det heller ikke særlig påfallende at statens reindriftspolitikken fra starten av 1980-tallet i Finnmark ble mislykket all den stund man implementerte en modell basert på en rasjonalitet som fungerte i sorsamisk område uten tilstrekkelig analyse av situasjonen i nord (Riseth, 2003). Her er det tale om både naturgeografiske og historiske forskjeller Nord-Sør som ikke ble tatt tilstrekkelig hensyn til (op. cit.). En teoretisk lærdom man kan trekke av dette, er bl.a. at *man må være meget nøye med å få med seg alle relevante faktorer når man skal*

⁵ som Weber omtalte som "Zweckrationalitet".

vurdere rasjonalitet og tilpasning i reindrifta. Framfor alt stiller det krav til bredde både i teoretisk perspektiv og metodisk tilnærming.

Innledningsvis i dette avsnittet ga vi noen eksempler på at ulike disiplinære perspektiver ser ut til å gi opphav til ulike forklaringsmodeller. Fagdisipliner bidrar til fokusering, bl.a. gjennom innsnevring av perspektiv. Riseth (2002) har diskutert et eksempel på at slik innsnevring kan hindre fruktbar dialog. I *Acta Borealia* førte professorene Paine (1992; 1993) og Brox (1993) en debatt under overskriften "The Tragedy of Commons at Finnmarksvidda - Reality or Social Construction". Men, dessverre, når den ene debatterte innenfor en antropologisk forståelsesramme og den andre innenfor en bio-økonomisk, snakket de fullstendig forbi hverandre. Vi trenger derfor tilnærminger som kan se utover de snevre rammene som fagdisipliner kan sette. Dersom vi skal forstå den grunnleggende logikken i reindrifta, kan det vise seg fruktbart å utvikle noen *overordnende hypoteser* basert på litt ulike teoretiske innganger⁶. Vi anser at dette kan bidra til å åpne perspektivet. Av disse bør vi kunne avlede implikasjoner som er empirisk testbare.

Livsformhypotesen

En inngang til hypoteseutvikling kan være at det ikke synes som om reindriftssamene er grunnleggende profittmotivert. Det later til at tradisjonelle verdier i reindriftsamfunnet fortsatt står sterkt selv om reindrifta på mange måter er sterkt preget av det moderne samfunnet. Reindrifta bør derfor kunne analyseres som en *livsform* (Højrup, 1989; 2003), dvs. med utgangspunkt i de strukturelle vilkår som følger av produksjonsmåte og erhvervsgrunnlag. Højrup (1989: 185) sier om livsformsanalysen:

"Den konstruerer hele det kompleks av eksistensvilkår, der på den ene side fikseres af livsformen og på den anden side i dets specijitet betinger i livsformen som et kulturelt hele."

Det betyr at produksjonsmåten legger grunnlaget for livsformen som siden bygges opp av ulike kulturelle system. Livsformene anses som autonome med en *egen indre logikk eller organiserende prinsipper*. Livsformen anses både å ha en materiell og en ideologisk side og kan analyseres både produksjonsmessig (økonomisk nivå) og samfunnsmessig/kulturelt (juridisk og politisk nivå). Typiske eksempler på livsformer er: lønnsarbeiderlivsformen, karrierebundet livsform og selvstendighetslivsformen (selvstendig næringsdrivende). I den selvstendige livsformen inngår bl.a. arealbaserte næringer og mindre familieforetak hvor selvstendighet er både et mål og en drivkraft. Basert på informantintervjuer har Labba (2002; 2004) brukt livsformsanalysen som utgangspunkt for å analysere hvordan reindriftssamer ville forholde seg til naturinngrepet utbygging av vindkraftverk i eget beiteland. Han finner klart belegg for (op.cit: 64) å beskrive reindrifta som *en livsform basert på reinens naturlige vandring og de praktiske handlinger som følger av dette*. Livsformen har skapt tradisjoner som danner ideologiske mønstre felles for individene innenfor livsformen. Modernisering av reindrifta i takt med det øvrige samfunn gjør at ideologien også utvikles. Vi skal merke oss hvordan lønnsarbeid kan inkluderes i livsformen:

"Individer som lönearbetar av ekonomiska orsaker, men ändå organiserer sitt liv efter renskötelsen borde altså tillhöra livsformen. Livsformen är således större än den direkta renskötelsen (Labba, 2002: 64)."

Dette samsvarer godt med empiriske undersøkelser av husholdsøkonomi og reindriftskvinnens arbeid i Finnmark og Troms (Nilsen & Mosli, 1994; Karlstad *et al.*, 2002) og betydningen av andre inntekter i samebyene i Sverige, særlig de nordligste, (Danell, 2000; SSR *et al.*, 1999). At individene innenfor livsformen opplever seg selvstendige, beror etter Labbas oppfatning (2002: 65) i stor grad på den frihet de opplever i arbeidet sitt. Han finner at *reindrifta kan ses på som en type av selvstendighetslivsform (reindriftslivsformen) innenfor Højrup's livsformteori*. I foretak innenfor selvstendighetslivsformen er næringsvirksomheten og den personlige økonomien så intimt sammenvevd at det er vanskelig for den enkelte å skille mellom foretak og hushold. Kosmo (1985) har påpekt dette for reindrifta. Videre samarbeider det enkelte individ med andre både organisatorisk og verdiskapende, både innenfor husholdet og siidaen. Dette kan også omfatte utveksling av tjenester og plikter uten direkte monetær verdi. Dette betyr at produksjons- og konsumpsjonsenhet kan gå over i hverandre ikke bare på individnivå, men også i noen grad på siidanivå. Vi anser at reindriftslivsformen vil kunne gi grunnlag for en positiv hypotese, at *reindrifta har en egenverdi: for utoverne som gjør at de aktivt velger å bli i næringen*. Et mål om å holde seg i næringen skulle kunne begrunnes med en slik

⁶ Et alternativ kunne vært å basere seg på et framework (metateoretisk nivå).

hypotese. Ser vi tilbake på drøftingen av driftsformer overfor ser vi at både *birget* (subsistence)-tenkningen og selvstendighet gjennom å ha en stor flokk kan innordnes innenfor reindriftslivsformen.

Kapitalhypotesen

Motsatt kunne en tenke seg at reindriftssamer blir i næringen på grunn av *mangel på alternative muligheter*. Ett interessant bidrag i den internasjonale utviklingsøkonomisk debatt kommer fra den peruvianske økonomen Hernando De Soto. I boka "The Mystery of Capital" hevder han (De Soto, 2000) at hovedproblemet i den tredje verden og de tidligere kommunistlandene *ikke er mangel på ressurser, men på kapital*. Mer presist dokumenter han at vanlige mennesker som ønsker å starte opp en selvstendig økonomisk virksomhet, møter bortimot uoverstigelige hindringer når det gjelder å få nødvendige tillatelser og få registrert sin eiendom formelt. På grunn av mangelfullt utviklede systemer for registrering og omsetning av eiendom er det eksempelvis svært vanskelig å få tatt opp lån med pant i et vanlig bolighus. Effekten av dette er at en svært stor del av økonomien i disse landene er etablert utenfor loven og basert på *uformelle sosiale kontrakter*. Ikke fordi at folk er mindre lovlydige enn i Vesten, men rett og slett fordi det er for tids- og ressurskrevende å innrette seg etter loven, dvs. det er *altfor høye transaksjonskostnader*. Noe beslektet med dette perspektivet peker Bromley (1991: 142-143) på at det gjerne er en viss sammenheng mellom ressurser, eiendomsregimer og potensiell økonomisk avkastning. Dette ut fra at den nyttestrommen en ressurs kan produsere, må være stor nok til at den kan forsvare transaksjonskostnadene ved å etablere og drive et eiendomssystem. Det er derfor (op.cit.) en tendens til at det etableres privat eiendomsrett til de mest verdifulle ressursene, de med noe mindre verdi kan bli ulike former for offentlig- eller felleseiendom, mens de minst verdifulle (og de som er vanskeligst å etablere rettigheter til) blir tilgjengelig fritt for alle (open access).

Når det gjelder ressurser og kapitalforhold i Sapmi⁷, vil man med vidstrakte områder og spredt bosetning ut fra Bromleys resonnement forvente lite privateiendom da den potensielle avkastningen vil være begrenset i forhold til transaksjonskostnadene. Historisk er det da påfallende at i det samiske fangstsamfunnet var nettopp de viktigste ressursene, eksempelvis villreinfangsten, som var felleseiendom, mens direkte privat eiendom var ressurser og redskaper som alle trengte å ha (Solem, 1970). Et tankevekkende poeng med dette eksemplet er at tradisjonell samisk ressursforvaltning står i sterk kontrast til en kapitalistisk tilnærming. Det viktigste forholdet med ressurser og kapital både historisk og i dagens Sapmi, er åpenbart at *nasjonalstatenes sentralmakt ikke har inkludert samiske tradisjonelle rettigheter i sine formelle rettighetsystem*, og at samene i hovedsak har tapt rettigheter i konfrontasjon med inntrengere som er blitt tilkjent rettigheter av offentlige myndigheter. Tradisjonelt har reindriftsamenes viktigste kapital vært rein. Det er også nokså typisk at samfunn som Karasjok og Kautokeino helt opp til 1960-tallet praktisk talt var uten privat gjeld.

Hvordan er så kapitalforholdene⁸ for dagens reindriftssamer? Husvære (og maskinelt utstyr) er selvsagt fullt inne i det offisielle eiendomssystemet selv om kapitalverdien ofte er relativt lav, bl.a. på grunn av beliggenheten. Reindriftsanlegg har ellers begrensede muligheter for alternativ anvendelse, og en reinflokk blir som regel ansett som en usikker investering/panteobjekt av banker og forsikrings-selskaper. Det klareste eksemplet er også det viktigste, til tross for rettslige og politiske framskritt, er det fortsatt *svært mye som mangler på at reindriftsamene har fått anerkjent fulle privatrettslige property rights, i de nordiske nasjonalstatenes politiske og rettslige systemer, til selve landområdene hver siida besitter*.

Riksdagens konfiskasjon (i 1993) av svenske samebyers rettigheter til småviltjakt og innlandsfiske er et godt eksempel på det (Kvist, 1995). Dersom nasjonalstaten virkelig hadde anerkjent disse rettighetene fullt ut, ville Riksdagen sannsynligvis aldri gjort et slik overgrep. I det minste ville det ha utløst full erstatning. Et annet eksempel er selve reinbeiteretten og måten den er blitt behandlet på i reindriftslovgivningen. Under behandlingen av den norske reindriftsloven av 1978 var et av strids-spørsmålene hvorvidt beiteretten hvilte på loven alene (Landbruksdepartementets oppfatning), eller om reindrifta hadde et selvstendig rettsgrunnlag, basert på alders tids bruk (NRLs oppfatning). Det er derfor høyst betimelig at Reinbeiterettsutvalget (Ravna, 2003) slår fast, bl.a. med støtte i Tonnesens doktorgradsarbeid (1972), og henvisning til Svartsskogdommen (Lovdata, 2001), at den enkelte siida kan vinne full eiendomsrett til beitebruk. I vår sammenheng er poenget med disse eksemplene at reindriftssamene har problemer med å få nasjonalstatenes fulle anerkjennelse på at de eier de

⁷ Betegnelse på de samiske landområdene.

⁸ Lite gjeld betyr samtidig høy egenkapital og høy soliditet. Ifølge tidligere statssekretær Anders Eira (2002) har de fleste reindriftsforetak i Norge omlag 80% egenkapital, klart over de fleste andre bransjer.

ressursene de uomtvistelig har brukt i uminnelige tider. Vi ønsker derfor å undersøke en hypotese *om at manglende anerkjennelse av reindriftsamenes ressurser som kapital har vært/er en bremse på deres etablering av kapitalkrevende virksomhet*. Man kan for eksempel tenke seg at dersom en reinier kunne selge ut eller bruke som lånepant sin andel av siidaens beiterett, ville det forenklet etableringsmulighetene og bidratt til et mer allsidig næringsliv i og omkring reindrifta.

Livsformhypotesen og kapitalhypotesen bygger på henholdsvis positive og negative trekk ved reindriftssamfunnet og dets forhold til omverdenen, og de er i den forstand alternative og konkurrerende, men vi må også regne med at de i noen grad kan være supplerende hypoteser.

Metodisk tilnærming og empiriske undersøkelser

Den empiriske virkelighet i Sapmi er høyst varierende med hensyn til både driftsformer, husholdenes økonomiske basis og økonomiske situasjon. Problemstillingene vi søker svar på er komplekse. Dette stiller store krav til den metodiske tilnærmingen. I Norge har partene i reindrifftsavtalen bygd opp et betydelig økonomisk grunnlagsmateriale. Siden omlag 1990 har man også tatt sikte på å integrere binæringer i dette materialet. I Sverige er det etablert et prosjekt der SSR (Svenska samernas riksförbund), Jordbruksverket og SCB (Statistiska centralbyrån) søker å sammenstille kvantitative kostnads- og inntektsdata fra reindriftsforetak av ulik type, størrelse og lokalisering. Dette for å bedre mulighetene for økonomisk planlegging og tiltak for å øke lønnsomheten. Karlsson & Bergkvist (2000: 140) har analysert økonomisk statistikk og bokføringen til et antall reindriftsforetak og peker på at for å få korrekt innsikt i reindriftas økonomi, er det behov for både case-studier og å bearbeide opplysninger som foreligger i ulike registre. Det er nettopp dette vi planlegger å gjøre. Vi vil gjennomføre flere case-studier, kople dem mot eksisterende materiale og gjennomføre komparative analyser.

Undersøkelsesenheten

Som allerede påpekt vil det nære forholdet mellom reindriftsforetak og hushold kreve at undersøkelsesenheten ikke bare kan være individ og foretak, men også må omfatte husholdet hvor de inngår, slik at andre vesentlige inntektskilder/kostnadsposter kommer med. I tillegg kommer at de aller fleste hushold inngår i en siida, hvor partene støtter opp om hverandre gjennom tjenester/forpliktelser, spesielt med mesteparten av arbeidet med reinen (herding, jfr. Paine, 1964). Selv om inntekten realiseres i husholdet, skapes mye av grunnlaget for inntekten i siidaen. Dvs. arbeidet i siidaen er i økonomisk forstand en felles investering for partene. Avhengig av bl.a. størrelsesforhold kan dette arbeidet blir utført i regi av sameby/reinbeitedistrikt. Kombinasjonen av verdistrømmer innenfor hver undersøkelsesenhets og dens nærmeste omgivelser, utgjør prosjektets grunnleggende undersøkelsesfelt. Første trinn i analysen er kvantitativt og har som målsetting å få oversikt over hva som påvirker den samiske reindriftas økonomi.

Kartlegging av verdistrømmer (kvantitativ metode)

Verdistrømmene innenfor undersøkelsesenheten søkes kartlagt ut fra spørsmålsstillingen: *Hva slags verdistrømmer finnes innenfor og mellom de omfattede enhetene, og hvordan skapes de?* En må her ta utgangspunkt i regnskaps- og skattedata, inntekts- og formuesregistre, slakteregistre osv. for å generalisere den økonomiske situasjonen innenfor undersøkelsesenheten. Aktuelle forskningsspørsmål i denne kartleggingen er bl.a.:

- Fins det mekanismer som muliggjør økning av reinantallet gjennom reduksjon av slakteuttaket kompensert med inntekter fra annen virksomhet?
- Fins det alternativer (omfang, utbredelse) til kapitaloppbygging som rein (eks. fast eiendom)?
- Konverteres reinkapital til annen kapital⁹ (eks. fast eiendom, andre/supplerende foretak)?
- I hvilken grad er utleie av rettigheter (eks. jakt) viktig for reindriftsamenes økonomi?
- Hvilken økonomisk betydning har evt. foretak/virksomhet med reindrifta som basis (eks. foredling/turisme)?
- Hva er husholdets økonomiske basis (reindrifta, binæringer eller lønnsarbeid)? Hvilket omfang har kvinnenes produksjon med basis i reindriften (jfr. Joks, 2005).
- Hvordan er reindriftshusholdets inntektsstruktur fordelt mellom individene?
- Hvilken sosioøkonomisk rolle spiller kvinnenes arbeid (jfr. Karlstad & Riseth, 2002)?

⁹ Historisk har reindriftssamer i Stuuranjarga (Skånlandshalvøya) konvertert reinkapital til jordbruksseiendom (Minde, 1997: 67-68, 103).

Når slike spørsmål er klarlagt, kan en gjøre rede for hvor stor andel av de totale individuelle inntektene hos en reindeier som dekker de direkte inntektsskapende kostnadene¹⁰ og hvor stor del av disse som reinvesteres i reindriftsvirksomheten, både i form av redusert slakteuttak og direkte økonomisk tilskudd. Det gir da grunnlag for en analyse av kapitalstrømmene innen et reindriftsforetak og dets økonomiske omgivelser.

Kvalitativ analyse og forskningsetikk

Dette trinnet skal utfylle evt. hull i det økonomiske datagrunnlaget, men i hovedsak fore analysen videre gjennom å få belyst konsekvensene av den økonomiske situasjonen som er avdekt. Den kvalitative analysen vil bli delt i to faser. I første fase gjelder det å skaffe seg oversikt over enkeltindividenes situasjon og de interpersonelle relasjonene i undersøkelsesenheten, gjerne gjennom mer spontane samtaler i tilknytning til aktuelle situasjoner/observasjoner. I neste fase går en inn i forberedte (halvstrukturerte) dybdeintervjuer. Fokus vil være *beslutningssituasjoner* og *strategiske valg* hos reindriftssamer. Mer allment dreier det seg om å få fram data som ikke er direkte observerbare, eks. følelser, tanker, hensikter (Merriam, 1994). Det som kommer fram av intervjuene vil ikke alltid være data som uten videre kan brukes. Ofte vil det være behov for å tolke det som intervju-personene sier, eller det de ikke sier. Til det bruker vi en fenomenologisk–hermeneutisk tilnærming, dvs. vi søker etter å forstå de fenomen som viser seg og sette dem inn i en større sammenheng (Alvesson & Sköldberg, 1994).

I motsetning til forskning hvor man velger å basere kun på skriftlig materiale eller kun informantutsagn, gir koplingen mellom kvantitativ og kvalitativ metode grunnlag for økt *validitet* i forskningen da man øker mulighetene til både kontroll og tolkning av utsagn og funn. Koplingen av kvantitative og kvalitative data reiser *forskningsetiske* spørsmål da slik ”krysspeiling” kan gi anledning til å ”kikke folk i kortene” på sensitive områder. Dette problemet er formelt løst gjennom de tillatelser vi har fått fra NSD/Datatilsynet. *Det vil ikke være mulig å identifisere personer i det kvantitative materialet og bruke det direkte i den kvalitative undersøkelsen.* For øvrig vil vi legge til grunn at de personopplysninger vi bruker, vil være fra åpne kilder eller opplysninger som blir gitt oss av personene selv. Enn videre er personlig økonomi et følsomt område i seg selv. Kulturell kompetanse hos forskeren i felt gir et grunnlag for å opptre både seriøst og respektfullt overfor informantene. Med hensyn til publisering og formidling av resultater, vil vi også legge vekt på anonymisering av personer og grupper så langt som mulig.

Komparativ metode

Begrensingen med gjennomføring av case-studier er at det er vanskelig å avgjøre hvor representative funn man gjør i forhold til hele antallet av potensielle case. Bruk av komparativ metode kan i noen grad bidra til å overkomme dette problemet. *Komparativ metode* regnes generelt for å stå i en mellomstilling mellom kvalitativ og kvantitativ metode og å være særlig velegnet for å undersøke likheter og forskjeller i forhold til et moderat antall case som man kjenner godt (Ragin, 1987; 1994). Komparativ metode passer også for å eksplorere mangfold, tolke kulturell og historisk mening og fremme teoridannelse (op. cit.). Ved å gjennomføre tilsvarende studier innenfor et antall av de tilpasningsformene man har i nåtidig samisk reindrift, vil man kunne gjøre slutninger om hvilke konklusjoner som er gyldige hvor. Den står derfor godt til den relativt brede problemstillingen.

Utvalg av case

Vi har gjort et bevisst utvalg av studieområder (case). Basert på naturgeografi og institusjonelle forhold kan samisk reindrift deles inn i ulike produksjonstyper, jfr. Tabell 1.

Tabell 1. Produksjonstyper innen samisk reindrift (fritt etter Gaare & Danell, 1999:49).

	<i>Produksjonsmåte/reindriftstype</i>	<i>Region</i>
A	Skogssamebyer/ konsesjonssamebyer	Norbotten, Sverige
B	Fjellsamebyer/fjellreindrift	Sverige/ Sor-Trøndelag/Hedmark
C	Samisk paliskunta	Nordligste Finland
D	Østlig reindrift	Varanger/Polmak
E	Viddereindrift-Indre distrikter	Kautokeino/Karasjok
F	Viddereindrift-Ytre distrikter	Kautokeino/Karasjok
G	Kystreindrift	Troms, Nordland, Nord-Trøndelag
H	Reindrift med sub-oseanisk/ kontinentalt vinterbeite	Troms, Nordland, Nord-Trøndelag

¹⁰ De kostnader man finner har vært nødvendige for å skaffe de aktuelle inntekter (matchingsprinsippet), jfr. Thomasson (1997).

Komparative analyser gir sikrere konklusjoner jo større variasjonsbredde¹¹ man har. Prosjektet er startet opp med 12 reinbeitedistrikter i Norge og 7 samebyer i Sverige som dekker typene.

Bemanning og samarbeid

Prosjektet er finansiert av NFR, to Interregprogrammer og Sametinget i Sverige samt egenfinansiering. Prosjektleder¹² har bakgrunn i offentlig reindriftsforvaltning og dr. grad i naturressursøkonomi og vil i utgangspunktet delta innenfor rammen av bistilling ved NSI, men vil i tillegg bli engasjert direkte i de komparative analysene via sin hovedstilling hos NORUT Samfunnsforskning AS. Prosjektkoordinator er samisk siviløkonom med reindriftsbakgrunn. Som forsker med bakgrunn fra reindrifta i sørsamisk område er cand. agric. i landbruksøkonomi Svein Ole Granefjell tiltrådt prosjektet. Fil. dr. i samiske studier, Åsa Nordin, UU, vil gå inn i prosjektet og vil fortrinnsvis arbeide med spesielt fokus på den kvalitative studien. Disse tre vil arbeide full tid i prosjektet.

Bruk av forskere med nødvendig forkunnskap/kulturell- og språkkompetanse gir en viss sikkerhet for at man forstår riktig de fenomen som åpenbarer seg. Når materialinnsamlingen foretas av personell med praktisk reindriftsøkonomisk innsikt, har man også gode muligheter til å oppdage evt. ”hull” i datamaterialet. Totalt sett vil bemanningen være et bidrag til å styrke reliabiliteten i prosjektet. Forskerrollen i egen kultur er imidlertid ikke uproblematisk (Wadel, 1991), og prosjektet vil derfor fokusere dette i interne seminar. I tillegg til de som ansettes, vil vi engasjere et mindre ekspertpanel til en ressursgruppe for prosjektet med deltakelse av fagpersoner som har oversikt over og innsikt i reindriftas grunnleggende betingelser på et høyt nivå. Ressursgruppa vil følge prosjektet og bl.a. delta på faglige seminarer.

Prosjektet har så langt fått positiv mottakelse. Det anses som et relevant og nyskapende prosjekt da noe tilsvarende ikke er gjort tidligere. For en stor del er det grunnforskning. Prosjektet vil kunne tjene både til å belyse og utvikle reindriftas selvforståelse samt at det vil kunne bidra som grunnlag for framtidig reindriftspolitik.

Referanser

- Alvesson, M. & K. Sköldberg. 1994. *Tolkning och reflektion*. Studentlitteratur, Lund.
- Beach, H. 1981. Reindeer-Herd Management in Transition: The case of Tuorpon Sameby in Northern Sweden. – *Uppsala studies in Cultural Anthropology* 3. Uppsala: Acta Universitatis Uppsalensis.
- Björklund, I. 1990. Sami Reindeer Pastoralism as an Indigenous Resource Management System in Northern Norway: A Contribution to the Common Property Debate. – *Development and Change* 21: 75-86.
- Bourdieu, P., 1998. Symbolsk makt. Pax, Oslo
- Bromley, D. W. 1991. *Environment and Economy. Property Rights & Public Policy*. Oxford, UK and Cambridge, USA: Basil Blackwell.
- Brox, O. 1993. Commentary: Can primary industries be compared? – *Acta Borealia* 1993 (1): 45-46.
- Danell, Ö. 2000. Status, directions and priorities of reindeer husbandry research in Sweden. – I: Kofinas, G. & B. Forbes (red.). Proceedings of the Human Role in Reindeer/Caribou Systems Workshop, Rovaniemi, Finland, 10-14 February 1999. – *Polar Research* 19 (1): 111-115.
- De Soto, H. 2000. *The Mystery of Capital. Why Capitalism triumphs in the west and fails everywhere else*. New York: Basic Books.
- Eira, A.J.H. 2002. Foredrag av statssekretær Anders J. H. Eira på NRLs konferanse 29/11-02
- Fjellheim, M. 1986. *Utvikling og problemer i reindriften-en reindriftspolitisk analyse*. Hovedoppgave ved Institutt for landbruksøkonomi, Ås-NLH.
- Gaare, E. & Ö. Danell. 1999. Bruk av beiter og områder. – I: Dahle, H. K., Ö. Danell, E. Gaare & M. Nieminen (red.). Reindrift i Nordvest-Europa i 1998 - biologiske muligheter og begrensninger. – *Tema Nord* 1999 (510): 47-56. København: Nordisk ministerråd.
- Gaup, H. & Westlund, A. 1997. Vintersidaer i Vest-Finmark reinbeiteområde. (Kart) M1: 400000. 8.7.97 Alta: Reindriftsforvaltningen.

¹¹ De viktigste dimensjonene vil være: 1) naturgeografi (kyst-innland), 2) politisk/ institusjonelt (land) og 3) nord-sør (minoritet-majoritet, inkl. integrasjon i de bofastes samfunn).

¹² Prosjektleder er i sin hovedstilling involvert i flere nærliggende prosjekter: Et større europeisk beittings- og landskapsøkologi-prosjekt (LACOPE, jfr. www.lacope.net) hvor geografisk fokus for delprosjektet i reindrift er tilpasningsformene langs akse Kiruna-Kautokeino, et reindriftsforvaltningsprosjekt sammen med NLH hvor fokus er forholdet mellom reindrifta og andre arealbrukere i sørsamisk område i både Norge og Sverige, samt prosjektet ”Institusjonell endring i utmark”, jfr. <http://www.utforsk.net> som analyserer institusjonell endring i indre Troms og Nord-Trøndelag. Prosjektene vil i noen grad ha overlappende studieområder. Det forventes visse synergi-effekter. Prosjektleder er med i forskerutdanningsnettverket CAES (jfr. <http://caesnetwork.project.luth.se>) som høsten 2000 arrangerte et mobilt interdisiplinært dr.gradskurs i reindrift på Nordkalotten og Kolahalvøya. Tilsvarende kurs planlegges arrangert høsten 2005.

- Højrup, T. 1989. *Det glemte ifolk. Livsformer og centraldirigering*. Institutt for europeisk folkelivsforskning. Statens byggeforskningsinstitutt. København. ISBN 87-563-07535-7.
- Højrup, T. 2003. *State, Culture and Life-Modes. The Foundations of Life-Mode Analysis*. Hants (England)/-Burlington (USA): Ashgate. ISBN 0 7546 3208 3.
- Idivuoma, P.G. 1999. Rennæringen inför milleniumskiftet 2000. – I: Haugerud, R. E. (red.). Konferanserapport fra den 10. nordiske forskningskonferansen om rein og reindrift. Kautokeino, 13-15 mars 1998. – *Rangifer Report 3 (1999)*: 53-58. Nordisk organ for reinforskning (NOR), Tromsø.
- Ingold, T. 1980. *Hunters, pastoralists and ranchers. Reindeer economies and their transformations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jernsletten, J.-L.L. & K. Klokov. 2002. *Sustainable Reindeer Husbandry*. Arctic Council 2000-2002. University of Tromsø, Centre for Sami Studies. Tromsø.
- Johansson, S. & N.-G. Lundgren. 1998. *Vad kostar en ren? En ekonomisk och politisk analys*. Rapport til ESO (Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Ds 1998: 8. Regeringskansliet. Finansdepartementet. Stockholm. ISBN 91-38-20861-X. ISSN 0284-6012.
- Joks, S. 2005. Kvinneperspektivet i fremtidig samisk reindrift. – I: Haugerud, R.E. (red.). Konferanserapport fra den 13. nordiske forskningskonferansen om rein og reindrift. Røros, 23-25 august 2004. – *Rangifer Report 10 (2005)*. Nordisk organ for reindrifsforskning (NOR), Tromsø.
- Kalstad, J. K. 1992. *Planet ruvnnuid ja eallima. Reindriftifør inntekt, arbeid og kultur*. Hovedfagsoppgave. ISV, Universitetet i Tromsø.
- Kalstad, J.K. 1995. Ny distriktsinndeling og reindriftpolitikk. Innlegg 28.9.1995. Reindriftenes fagråd. Utkast.
- Kalstad, J.K.H. 1997. *Reindriftpolitikk og samisk kultur - en uløselig konflikt? En studie av reindrifstilpasninger og moderne reindriftpolitikk*. Avhandling til dr. politgraden. Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Karlsson, A.-M. & L. Bergqvist. 2000. *Renskötelsforetagets bokföring som informationskälla för ekonomisk planering*. Rapport 190. Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för ekonomi, Uppsala.
- Karlstad, S. & Riseth, J.Å. 2002. Sammenfatning og analyse – I: Karlstad, S., K. Folkenborg, J.Å. Riseth & U. Krogh. *Kvinner i reindriften*. Samarbeidsrapport, NIBR and NORUT Samfunnsforskning, Alta: 255-289.
- Kosmo, A. 1985. *Driftsøkonomi med planlegging. Reindrift med fremtid*. Reindriftsadministrasjonen og Samisk Utdanningsråd. ISBN 82-991349-0-0.
- Kosmo, A. & D. Lenvik. 1985. Ressurstilpasningen i reindriften. – *Landbruksøkonomisk Forum 2/85*: 23-27.
- Kvist, R. 1995. *Det rasistiska arvet i svensk samepolitikk*. Foredrag vid nordiska samehistoriska symposiet i Lövanger 13-14 februari 1995. Forskningsrapporter vid historiska institusjonen vid Umeå universitet 9.1995.
- Labba, N. 2002. *Livsformsbegreppet. En studie i hur renskötelsen kan påverkas av en vindkrafts-utbyggnad*. Magisteroppsats Handelshögskolan vid Umeå universitet. Institutionen för företagsekonomi
- Labba, N. 2004. Vindkraft i renskötelsesområden. Examensoppsats inlämnad till företagsekonomiska institutionen, Handelshögskolan vid Umeå universitet 2002. – *Diedut 1/2004*. Nordisk samisk institutt, Kautokeino.
- Landbruksdepartementet. 1992. En bærekraftig reindrift. – *St.meld. 28 (1991-92)*. Oslo.
- Länsarbetsnämnden & SSR. 1996. *Inventering av den samiska sysselsättningsstrukturen i Norrbottens län*. Samarbeidsprosjekt länsarbetsnämnden och Svenska samernas riksförbund.
- Lovdata. 2001. *Svartskogdommen av 5.10.2001* (<http://www.lovdata.no/hr/hot-01-00005b.html>).
- Merriam, S.B. 1994. *Fallstudien - som forskningsmetod*. Studentlitteratur, Lund. ISBN 91-44-39071-8.
- Minde, H. 1997. Diktning og historie om samene på Stuoranjårga. Rapport I. Skoddebergprosjektet. Sami Instituhhta i samarbeid med Sami dutkamiid guovddås. – *Diedut 4/2000*. Nordisk samisk institutt, Kautokeino.
- Nieminen, M. & J. Kemppainen. 1999. Economical importance of Finnish reindeer husbandry. – I: Haugerud, R.E. (red.). *Konferanserapport fra den 10. nordiske forskningskonferansen om rein og reindrift*. Kautokeino, 13-15 mars 1998. – *Rangifer Report 3 (1999)*: 49-50. Nordisk organ for reinforskning (NOR), Tromsø.
- Nilsen, R. & J.H. Mosli. 1994. *Inn fra vidda. Hushold og økonomisk tilpasning i reindriften i Guovdageaidnu 1960-1993*. Guovdageaidnu. Tromsø: BAJOS Utviklingsselskap AS/ NORUT Samfunnsforskning AS.
- Nordin, Å. 2002. *Relationer i et samisk samhälle. En studie av skötesrens-systemet i Gällivare socken under första hälften av 1900-talet*. Dr. avhandling. Sami dutkan/Samiska studier 2. Umeå universitet.
- Paine, R. 1992. Social Construction of the 'Tragedy of the Commons' and Sami Reindeer Pastoralism. – *Acta Borealia 1992 (2)*: 3-20.
- Paine, R. 1993. Reply to Ottar Brox. – *Acta Borealia*, 1993 (1): 47-48.
- Paine, R. 1994. *Herds of the Tundra. A Portrait of Saami Reindeer Pastoralism*. Washington and London: Smithsonian Institution Press.
- Ragin, C. 1987. *The Comparative Method. Moving behind Qualitative and Quantitative Strategies*. Los Angeles. London: University of California Press. Berkeley.
- Ragin, C. 1994. *Constituting Social Research. The Unity and Diversity of Method*. Sociology for a New Century. Thousand Oaks. London. New Delhi: Pine Forge Press.

- Ravna, Ø. 2003. Reinbeiterettsutvalget mener beiterett er mer enn en kollektiv rett: Siidaen kan vinne eiendomsrett. Intervju i *Sagat* 34/2003 (22.3.2003): 8.
- Riseth, J.Å. 2000. Sami Reindeer Management Under Technological Change 1960-1990: *Implications for Common-Pool Resource Use Under Various Natural and Institutional Conditions. A Comparative Analysis of Regional Development Paths in West Finnmark, North Trøndelag, and South Trøndelag/Hedmark, Norway*. Dr. Scientarium Theses 2000: 1. Dissertation. Ås: Dept. of Economics and Social Sciences, Agricultural University of Norway.
- Riseth, J.Å. 2001. Samisk reindrift og det moderne samfunnet. Produksjonsgrunnlag og lønnsomhet. – I: Schanche, A. (red.). *Naturressurser og miljøverdier i samiske områder: iforvaltnings- og iforskningsutfordringer*. – *Diedut* 2/2001: 59-72. ISSN 0332-7779. Nordisk samisk institutt, Kautokeino.
- Riseth, J.Å. 2002. A Theoretical and Methodological Approach towards the Study of Overgrazing in Sami Reindeer Management of Norway; Interdisciplinarity and Comparative Method. – I: Soppela, P., W. Ruth, B. Åhman & J.Å. Riseth (red.). *Reindeer as a keystone species in the North – Proceedings of the 1st CAES PhD course, 1-15 September 2000, northern Finland, Finnmark, Norway, and Kola Peninsula, Russia*. CAES Network. – *Arctic Centre Reports*. Rovaniemien Painatuskeskus/University of Lapland, Rovaniemi. ISSN 1235-0583 ISBN 951-634-838-6.
- Riseth, J.Å. 2003. Sami Reindeer Management in Norway: Modernization Challenges and Conflicting Strategies. – I: Jentoft, S., H. Minde & R. Nielsen (red.). *Indigenous Peoples: Resource Management and Global Rights*. Eburon, Delft, Netherlands, pp. 229-247. ISBN 90 5166978 X.
- Riseth, J.Å., B. Johansen, & A. Vatn. 2004. Aspects of a two-pasture-herbivore model. – I: Manderscheid, A. & A. Colpaert (red.). *Workshop: Natural Pastures and Mobile Animal Husbandry under Pressure: The Cases of Lapland and Tibetan Plateau, Univ. of Oulu, Finland, June 2002*. – *Rangifer Special Issue* 15: 65-81. ISSN 0801-6399.
- Ruong, I. 1982 [1969]. *Samerna i historien och nutiden*. Aldus Akademi. Stockholm: Bonnier Fakta.
- Rönnegård, L. 2003. Selection, Maternal Effects and Inbreeding in Reindeer Husbandry. – *Agraria 370, Acta Universitatis Agriculturae Sueciae*. Doctoral Thesis. Swedish University of Agricultural Sciences, Department of Animal Breeding and Genetics. Uppsala.
- Solem, E. 1970 [1933]. *Lappiske rettsstudier*, 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- SOU 2001: 101. *En ny rennæringspolitikk – öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare*. Betänkande av Rennæringspolitiska kommittén. Stockholm.
- Smuk, O.E. 1988. Privatisering av beiteområdene. – *Økonomisk rapport 4* (February). Oslo.
- SSR m. fl. 1999. *Svensk rennærings*. Statistics Sweden. Svenska samernas riksförbund, Jordbruksverket, Sveriges lantbruksuniversitet, Statistiska centralbyrån. ISBN 91-618-1024-X.
- Thomasson, J. et al. 1997. *Den nya affärsredovisningen*. Studentlitteratur. Liber Ekonomi, Malmö.
- Turi, J.M. 2002. Opening speech. – I: Kankapää, S., E. Sara, A. Rybkin, K. Suomi, J. Magga, J.M. Turi, S. Aatsinki, L. Valkeapää (red.). *The 2nd World Reindeer Herders' Congress Anår 2001. Association of World Reindeer Herders*. – *Arctic Centre Reports* 36. University of Lapland, Rovaniemi. ISSN 1235-0583, ISBN 951-634-829-7.
- Tønnesen, S. 1979 [1972]. *Retten til jorden i Finnmark*. Universitetsforlaget.
- Ulvevadet, B. 2000. Penger teller, kultur avgjør. Analyse av Statens virkemiddelbruk for å oppnå en bærekraftig reindriftsnæring i Vest-Finnmark, og reindriftssamenes reaksjoner på denne politikk. Centre for development and the Environment (SUM). – *Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Dissertations & Theses* 10/2000.
- Wadel, C. 1991. *Feltarbeid i egen kultur*. En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning. Seek A/S, Flekkefjord.